

Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 10 İstisna' ve Paralel İstisna'

Önsöz

Bu standart katılım bankaları ve faizsiz finans kuruluşları tarafından gerçekleştirilen İstisna' ve paralel İstisna' işlemlerinin finansal tablolara alınması, ölçümü ve açıklanmasına ilişkin muhasebe kuralları oluşturmayı amaçlamaktadır. Standardın ekinde muhasebe uygulamalarına ilişkin hukuki esasların detayları sunulmuştur.

İstisna' sözleşmesine genellikle ayrı bir paralel sözleşme eşlik eder. Bu noktada katılım bankası birinci sözleşmede nihai alıcıya (müstasni') malları (mesnu' - sözleşmenin konusu) satan satıcı (sâni') iken, paralel İstisna' sözleşmesinde katılım bankası başka bir satıcıdan (sâni') mesnu' alan alıcı (müstasni') sıfatındadır.

Standart Metni

1 Standartın Kapsamı

Bu standart, İstisna' ve paralel İstisna'dan kaynaklanan hasılat ve maliyetler ile kazanç ve kayıpların ölçülmesi ve finansal tablolara alınması ile bunların katılım bankasının finansal tablolarında sunulması ve açıklanmasına ilişkin katılım bankalarının finansal tablolarında yer alan İstisna' ve paralel İstisna' sözleşmelerine ilişkin muhasebe kurallarını belirlemektedir.

Bu standardın hükümlerinin, katılım bankasının ana sözleşmesiyle ya da faaliyet gösterdiği ülkedeki kanunlar ve düzenlemelerle ihtilafı olması ve Katılım bankasının bu kanun ve düzenleme hükümlerine uyması gerektiğinde, ihtilafın açıklanması gerekmektedir. (Paragraf 1)

2 Katılım Bankasının Sâni' (Satıcı) Olduğu Durumda Muhasebe Uygulaması

2/1 İstisna' maliyetleri

- a) İstisna' maliyetleri şunları içerir: (I) Direkt maliyetler, özellikle mesnu'nun üretim maliyetleri ve (II) Sözleşmeyle ilgili olan ve objektif şekilde dağıtılan endirekt maliyetler. Genel yönetim giderleri, satış giderleri, araştırma ve geliştirme maliyetleri İstisna' sözleşme maliyetlerine dâhil edilmez. (Paragraf 2)
- b) Bir finansal dönemde katılan İstisna' maliyetleriyle birlikte (c) bendinde tanımlanan sözleşme öncesi maliyetler, devam eden İstisna' hesabında finansal tablolara yansıtılır ve katılım bankasının finansal durum tablosunda varlıkların altında raporlanır. (Paralel İstisna' varsa, bu hesap Madde 2/2 a'da belirtildiği gibi İstisna' maliyetleri hesabı olarak adlandırılacaktır.) Müstasni'ye fatura edilen tutarlar, İstisna' alacak hesabına borç yazılırken, İstisna' hakedişleri hesabına alacak yazılır. İstisna' hakedişleri hesabının bakiyesi, katılım bankasının finansal durum tablosunun uygun tarafında devam eden İstisna' hesabını netleştirir. (Paragraf 3)
- c) Sözleşme öncesi maliyetler, bu maliyetlere katlanıldığında ertelenmiş maliyet olarak finansal tablolara alınıp, sözleşmenin akdedilmesini takiben devam eden İstisna' hesabına devredilir. Eğer herhangi bir sözleşme imzalanmazsa ve gelecekte de imzalanması pek mümkün görünmüyorsa, söz konusu ertelenmiş maliyetler cari finansal dönemde giderleştirilir. (Paragraf 4)

2/2 Paralel İstisna'daki sözleşme maliyetleri

- a) Paralel İstisna' varsa İstisna' maliyetleri, paralel İstisna' sözleşmesindeki sabit fiyatı (direkt maliyetler) ve Madde 2/1 (c)'de tanımlanan her türlü sözleşme öncesi maliyetleri içeren endirekt maliyetleri kapsar. Alt yüklenicinin katılım bankasına sözleşme maliyetlerini fatura etmesi durumunda, bunlar İstisna' maliyetleri hesabına borç yazılırken, alt yüklenicini İstisna' borç hesabı altında sâni' hesabına alacak yazılır. İstisna'

maliyetleri, katılım bankasının finansal durum tablosunda varlıkların altında raporlanır. (Paragraf 5)

- b) Dönem boyunca katılım bankası tarafından nihai alıcıya (müstasni') yapılan hakedişler, İstisna' alacakları hesabı borçlandırılarak finansal tablolara alınır. Aynı tutar kadar İstisna' hakedişleri hesabı alacaklandırılır ve bu hesabın bakiyesi katılım bankasının finansal tablolarındaki İstisna' maliyetleri hesabını netleştirir. (Paragraf 6)

2/3 Finansal dönem sonundaki İstisna' hasılatı ve kârı

2/3/1 İstisna' hasılatı ve kârı

İstisna' hasılatı, katılım bankasının sâni' olarak ve müşterinin müstasni' olarak aralarında mutabakata vardığı toplam bedeldir. Bu bedele katılım bankasının sözleşmedeki kâr marjı da dâhildir. İstisna' hasılatı ve ilgili kâr marjı, katılım bankasının finansal tablolarına Madde 2/3/1/2'de belirtilenler hususlar göz önünde aşağıda belirtilen tamamlanma yüzdesi yöntemiyle ya da tamamlanmış sözleşme yöntemi ile yansıtılır. (Paragraf 7)

2/3/1/1 Tamamlanma yüzdesi yöntemi

- a) Sözleşmenin icra edildiği her dönemde ifa edilen işle orantılı olacak şekilde sözleşme bedelinin ilgili kısmı, o dönem için hasılat olarak finansal tablolara alınır.(Paragraf 8)
- b) Finansal dönemde finansal tablolara alınan İstisna' kâr marjının bir kısmı (İstisna' kâr marjı mesnu'nun nihai alıcıya verildiği nakit bedelle katılım bankasının toplam tahmini İstisna' maliyetleri arasındaki farktır) devam eden İstisna' hesabına eklenecektir. Bu nedenle, herhangi bir tarihteki devam eden İstisna' hesabının bakiyesi, aşağıda Madde 2/4 (a)'da belirtildiği üzere o tarihe kadar finansal tablolara alınmış ve her türlü beklenen sözleşme zararı düşülmüş tutarı içerecektir. (Paragraf 9)

2/3/1/2 Tamamlanmış sözleşme yöntemi

Hem tamamlanma yüzdesinin hem de sözleşmenin tamamlanması için harcanması beklenen maliyetin finansal dönem sonunda makul kesinlikte hesaplanmadığı olağan dışı durumlarda; sözleşmenin tam olarak yerine getirildiği tarihe kadar hiçbir sözleşme hasılatı finansal tablolara alınmaz. Bu yüzden, söz konusu tarihe kadar biriken sözleşme maliyetleri, devam eden İstisna' hesabıyla ileriye taşınarak, herhangi bir kâr unsuru finansal tablolara alınmaz. (Paragraf 10)

2/3/2 Ertelenmiş kârlar

Sözleşme bedeli, işteki ilerlemeye göre sözleşme süresi içinde müstasni' tarafından taksitler halinde tamamen ödenebileceği gibi bedelin tamamı veya bir kısmı sözleşmenin tamamlanmasını takiben de ödenebilir. İkinci durumda, sözleşme süresinde ödenen toplam bedelle, üzerinde mutabakata varılan toplam bedel arasındaki fark -ertelenmiş kâr olarak tanımlanır-; katılım bankasının finansal durum tablosunda İstisna' alacaklarından mahsup edilir. Bu uygulama İstisna' hasılatı ve kârını finansal tablolara almak ve ölçmek için tamamlanmış sözleşme yöntemi de kullanılsa tamamlanma yüzdesi yöntemi de kullanılsa yapılıır. (Paragraf 11)

Ertelenmiş kârlar aşağıdaki iki yöntemden biri kullanılarak finansal tablolara alınır:

- a) Nakit alınıp alınmamasına bakılmaksızın her finansal döneme ait olan kârın o dönemde kalarak ertelenmiş kârların gelecek finansal dönemde alacak olarak orantılı dağıtılması. Genellikle bu yöntem tercih edilir. (Paragraf 12)
- b) Taksit ödemelerinin alındıkça finansal tablolara alınması. Bu yöntem, katılım bankasının danışma kurulunun kararına göre veya düzenleyici ve denetleyici otoritelerin böyle yapılmasını gerektirdiği durumlarda kullanılır. (Paragraf 13)

2/3/3 Erken ödeme

- a) Müstasni'nin vadesinden önce bir ödeme yapması durumunda, katılım bankası bu erken ödemenin finansal tablolara alınması nedeniyle kârının bir kısmından feragat edebilir. Böyle bir durumda, feragat edilen kâr tutarı hem İstisna' alacak hesaplarından hem de ertelenmiş kâr hesaplarından düşülür. (Paragraf 14)
- b) (a) bendinde belirtilen muhasebe uygulamasının aynısı, katılım bankasının ödemeyi aldığıında kârdan kısmi indirim yapmayıp, müstasni'ye bu tutarı ödemeleri aldıktan sonra iade etmesi durumunda da diğer tüm şartlar aynıysa yine uygulanacaktır. (Paragraf 15)

2/3/4 Paralel İstisna' hasılatı ve kârı

- a) Paralel İstisna'da İstisna' maliyetinin ve hasılatının katılım bankası tarafından makul kesinlikle bilindiği durumlarda, her bir finansal dönemdeki paralel İstisna' hasılatı ve kârı tamamlanma yüzdesi yöntemi kullanılarak ölçülür ve finansal tablolara alınır. (Paragraf 16)
- b) Bir finansal dönemdeki İstisna' kârının finansal tablolara alınmış kısmı İstisna' maliyetleri hesabına eklenir. Bu yüzden herhangi bir

zamandaki İstisna' maliyetleri hesabının bakiyesi, İstisna' sözleşmesinin kümülatif maliyeti ile o zamana kadar finansal tablolara alınmış toplam İstisna' kârının toplamına eşit olur. (Paragraf 17)

- c) Eğer sözleşme bedeli veya bunun bir kısmı sözleşmenin tamamlanmasını takiben ödenecekse, 2/3/2 ve 2/3/3 (a, b) Maddelerindeki hükümler uygulanır. (Paragraf 18)

2/4 Finansal dönemin sonunda devam eden İstisna'nın ölçülmesi, İstisna' maliyetleri ve sözleşme zararlarının muhasebeleştirilmesi

- a) İstisna' hasılatı ve kârının finansal tablolara alınması için tamamlanma yüzdesi yönteminin kullanılması durumunda devam eden İstisna' nakit benzeri değerini aşmayacak bir değerden (yani sözleşme bedeli ile sözleşmenin tamamlanması için beklenen ek maliyetler arasındaki fark) ölçülür ve katılım bankasının finansal durum tablosunda raporlanır. (Paragraf 19)
- b) Bir finansal dönem sonunda devam eden İstisna'nın değerlemesinden doğan her tür beklenen zarar finansal tablolara alınır ve katılım bankasının gelir tablosunda raporlanır. (Paragraf 20)
- c) Paralel İstisna' varsa, İstisna' maliyetlerine (a) ve (b) bentleri hükümleri uygulanır. (Paragraf 21)
- d) Alt yüklenici, paralel İstisna'ya ilişkin yükümlülüklerini yerine getiremeyebilir ve bu durum katılım bankasının müstasni'ye (müşteri) olan yükümlülüğünü yerine getirmesi için ek maliyet doğurabilir. Bunun gibi her tür ek maliyet, katılım bankasının söz konusu ek maliyetleri geri kazanma ihtimalinin makul kesinlikte olması dışında İstisna' maliyetlerinin değerlendirme kaybı olarak finansal tablolara alınır ve katılım bankasının gelir tablosunda raporlanır. (Paragraf 22)

2/5 Değişiklik emirleri ve ek talepler

- a) Katılım bankası ve müstasni'nin izin verdiği değişiklik emirlerinin değeri ve maliyeti, sırasıyla İstisna' hasılatı ve maliyetlerine eklenir. (Paragraf 23)
- b) Ek taleplerin finansal tablolara alınması için gerekli koşullar yerine getirilmediyse, hasılataya ilişkin ilgili tutar bu taleplerden doğan ek maliyetlere eşit olarak finansal tablolara alınır. (Paragraf 24)
- c) Ek taleplerin finansal tablolara alınması için gerekli koşulların biri veya daha fazlası yerine getirilmediyse, söz konusu taleplerin tahmini değeri katılım bankasının finansal tablolarının dipnotlarında açıklanır. (Paragraf 25)
- d) Paralel İstisna' varsa, (a), (b) ve (c) bentlerindeki muhasebe uygulamaları değişiklik emirleri ve ek talepler için kullanılır. Bununla birlikte, değişiklik emirleri ve ek taleplerin maliyetleri paralel sözleşmede alt yüklenici (sâni') tarafından belirlenir ve katılım bankasının onayına tabidir. (Paragraf 26)

2/6 Mesnu'nun bakım ve garanti maliyetleri

- a) Mesnu'nun bakım ve garanti maliyetleri tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir. Söz konusu maliyetler tahmin edilir ve finansal tablolara alınmış İstisna' hasılatı ile eşleştirilir. Fiili bakım ve garanti harcamaları, katılım bankası tarafından yapıldıkça bakım ve garanti karşılığı hesabını düzelterek şekilde yansıtılır. (Paragraf 27)
- b) Paralel İstisna' varsa, mesnu'nun bakım ve garanti maliyetleri nakit esasına uygun olarak muhasebeleştirilir. Söz konusu maliyetlere katlanıldığında katılım bankası tarafından bu maliyetler doğrudan gider hesaplarına yansıtılır. (Paragraf 28)

3 Katılım bankasının Müstasni' (Alıcı) Olduğu Durumda İstisna'ya İlişkin Muhasebe Uygulaması

3/1 Tamamlanmış işlerin İstisna' hakedişleri

- a) Alınan hakediş ödemeleri tutarı İstisna' maliyetleri hesabı borçlandırılarak finansal tablolara alınır ve katılım bankasının finansal durum tablosunda varlıkların altında sunulur. Buna karşılık sâni'ye ödenecek İstisna' borç hesapları alacaklandırılır. (Paragraf 29)
- b) Paralel İstisna' varsa (a) bendindeki muhasebe uygulaması kullanılır. (Paragraf 30)

3/2 Mesnu'nun Teslim Alınması

3/2/1 Mesnu'nun şartnamedeki özelliklere ve takvime uygun şekilde teslim alınması

- a) Alınan varlıklar (mesnu') İstisna' maliyetleri hesabında tarihi maliyetten (yani defter değeri) kaydedilir. (Paragraf 31)
- b) Paralel İstisna' var olduğunda ve mesnu' müstasni'ye teslim edildiğinde, İstisna' maliyetleri hesabının bakiyesi alınan mesnu'nun niteliğini yansıtan bir varlık hesabına aktarılacaktır. (Paragraf 32)

3/2/2 Mesnu'nun Geç Teslimi

Mesnu'nun geç teslimi sâni'nin ihmali ya da hatasından kaynaklandıysa ve katılım bankasının bu gecikmeden ötürü tazminat alma hakkı varsa, tazminat tutarı kesin teminatlardan alınacaktır. Kesin teminatların tutarı tazminat tutarını karşılamaya yeterli değilse, bakiye sâni'den İstisna' alacak hesabı olarak finansal tablolara alınır ve gerekirse şüpheli borçlar için bir karşılık hesabı oluşturulur. (Paragraf 33)

3/2/3 Mesnu'nun şartnamedeki özelliklere uygun olmaması

- a) Katılım bankasının mesnu'yu şartnameye uygun olmadığı için almayı reddettiği ve sâni'ye yapılan hakediş ödemelerinin tamamını geri almadığı durumlarda, bakiye İstisna' alacak hesabı olarak

kaydedilir ve gerekirse şüpheli borçlar için bir karşılık hesabı oluşturulur. (Paragraf 34)

- b) Katılım bankasının mesnu'yu şartnamelere uymamasına rağmen kabul etmesi durumunda, bu varlıklar nakit benzeri değerlerinden veya tarihi maliyetlerinden (defter değeri) düşük olanı üzerinden ölçülecektir. Meydana gelen her tür tazmin edilmemiş zarar, katılım bankasının gelir tablosunda cari finansal dönemde finansal tablolara alınır. (Paragraf 35)

3/2/4 Müstasni'nin müstasni'yu teslim almayı reddetmesi

Müstasni'nin (müşteri) mesnu'yu almayı reddetmesi durumunda, İstisna' varlıkları nakit benzeri değerlerinden veya tarihi maliyetlerinden (defter değeri) düşük olanı üzerinden ölçülecektir. Meydana gelen her tür zarar, katılım bankasının gelir tablosunda zararın meydana geldiği dönemde finansal tablolara alınır. (Paragraf 36)

4 Açıklama hükümleri

4/1 Katılım bankası finansal tablolarında aşağıdakileri açıklar:

- a) Finansal dönemde finansal tablolara alınmış İstisna' sözleşmelerine ilişkin hasılat ve kârlar. (Paragraf 37)
- b) Finansal dönemde İstisna' sözleşmelerinin gelir ve kârlarının ölçümünde kullanılan muhasebe yöntemleri. (Paragraf 38)
- c) Devam eden kümülatif (gerçek) sözleşme maliyetleriyle birlikte cari finansal dönemin sonuna kadar finansal tablolara alınan hasılat ve kârlar, (Paragraf 39)
- d) Devam eden sözleşmelerde, iş şartname ve sözleşme koşullarına uygun olarak tamamlanana kadar tutulan nakdi teminat tutarı. (Paragraf 40)
- e) Katılım bankasının finansal durum tablosunun ilgili taraflarında sunulacak İstisna' alacak ve borç hesapları. Bu hesaplar birbirleriyle netleştirilmeyecektir. (Paragraf 41)

4/2 Katılım bankası finansal tabloların dipnotları bölümünde aşağıdakileri açıklar:

- a) Mesnu'nun teslimindeki herhangi bir gecikmeyle ilgili ceza hükümlerine ilişkin her tür olası para cezası ve yerine getirilmesi gecikmeye bağlı ek talepler. (Paragraf 42)
- b) Devam eden sözleşmelerdeki tamamlanma yüzdesinin belirlenmesi için kullanılan yöntem. (Paragraf 43)
- c) Devam eden paralel İstisna'ların değeri ve ne kadarlık bir süreye yayıldıkları. (Paragraf 44)
- d) Katılım bankasının cari finansal yılda imzaladığı ancak icrasını henüz başlatmadığı İstisna' sözleşmelerinin değeri ve ne kadarlık bir süreye yayıldıkları. (Paragraf 45)

4/3 Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama'daki açıklama hükümlerine uyulmalıdır. (Paragraf 46)

5 Yürürlük Tarihi

Bu Standart 1 Ocak 2020 tarihinde veya sonrasında başlayan raporlama dönemlerinde uygulanır. (Paragraf 47)

Standardın Kabulü

İstisna' ve Paralel İstisna'ya ilişkin standart, 21-22 Haziran 1998 (27-28 Safer 1419) tarihinde Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nun 15. toplantısında kabul edilmiştir.

Kurul Üyeleri

Başkan Başkan Yardımcısı

1. Abdul-Malik Yousef Al-Hamar
2. Noorur-Rahman Abid
3. Dr. Ahmed Ali Abdallah
4. Anwar Khalifa Sadah
5. Dr. Hussein Hussein Shehata
6. Farahat Saeed
7. Salahel-Din Ali Abu Naga
8. Salahel-Din El-Iskandarani
9. Dr. Abdul-Sattar Abu Ghoddah
10. Mohammed Alawi Thiban
11. Mustapha Bin Hamat
12. Musa Abdel-Aziz Shehadeh
13. Nabil Abdul-Elah Nassief

Ek (A)

İstisna' ve Paralel İstisna' Standardının Bazı Yönlerine İlişkin Uygulama Örnekleri

Bu ekin amacı, İstisna' ve paralel İstisna' standardının belirli yönlerinin uygulanmasına ilişkin örnekler sunmaktır. Bu ek, standardın bir parçası değildir. Paragraf numaraları standarttakilere atıfta bulunmaktadır.

Örnek (1): Paralel İstisna'nın mevcut olmadığı durum: (Kârlı sözleşme)

Temel veri:

- Sözleşme bedeli 500,000 PB (2 yıllık sözleşme)
- Toplam tahmini (ve fiili) sözleşme maliyetleri 400,000 PB (15,000 PB tutarındaki sözleşme öncesi maliyetler dâhil)

	1. yıl	2. yıl
Katlanılan kümülatif maliyetler	300.000	400.000 (Sözleşme öncesi maliyetler dâhil)
Hakedişler	280.000	220.000
Müstasni'den (alıcıdan) yapılan tahsilatlar	230.000	270.000

Katılım Bankasının Satıcı (Sâni') Olduğu Durumda Kullanılan Muhasebe Uygulaması

Paragraf No.		1. yıl		2. yıl	
		Borç	Alacak	Borç	Alacak
3	1. Devam eden İstisna'	300.000		100.000	
4	Ertelenmiş maliyet		15.000		
	Nakit (borç hesapları, vs.)		285.000		100.000
3	2. İstisna' alacak hesapları	280.000		220.000	
	İstisna' hakedişleri		280.000		220.000
	3. Nakit	230.000		270.000	
	İstisna' alacak hesapları		230.000		270.000

Dönem sonu:

a) Tamamlanma yüzdesi makul kesinlikte tahmin edilebilir (tamamlanma yüzdesi yöntemi).

Paragraf No.		1. yıl	2. yıl
8	Tamamlanma %'si	$300,000/400,000 \times 100 = \%75$	%25
	Finansal tablolara alınan hasılat	$500,000 \times \%75 = 375,000$	125.000
	İstisna' hasılatı	$(500,000 - 400,000) \times \%75 = 75.000$	25.000

	Borç	Alacak	Borç	Alacak
9	İstisna' hasılatının maliyeti	300.000	100.000	
	Devam eden İstisna'	75.000	25.000	
	İstisna' hasılatı		375.000	125.000

Gelir tablosu:

	1. yıl	2. yıl ¹
İstisna' hasılatı	375.000	125.000
İstisna' hasılatının maliyeti	300.000	100.000
İstisna' kârı	75.000	25.000

Bilanço sunumu:

Paragraf No.	Varlık	1. yılın sonu	2. Yılın sonu ^(*)
3	Devam eden İstisna'	375.000	%25
3	Eksi: İstisna' hakedişleri	(280.000)	125.000
		95,000 ^(**)	—
	İstisna' hasılatı	50.000	—

(*) İstisna' işlemleri tamamlanmıştır ve İstisna' ile ilişkili bütün hesaplar 2. yılın sonunda kapatılmıştır.

(**) İstisna' hakedişlerinin bakiyesi devam eden İstisna'dan fazlaysa, iki bakiye de sunulur ve yükümlülükler bölümünde eşleştirilir.

Finansal Muhasebe Standardı No. (10):
İstisna' ve Paralel İstisna'

b) Tamamlanma yüzdesi makul kesinlikte tahmin edilemez (tamamlanmış sözleşme yöntemi)

Paragraf No.		1. yıl		2. yıl	
		Borç	Alacak	Borç	Alacak
10	İstisna' hasılatının maliyeti	—		400.000	
	Devam eden İstisna'	—		100.000	
	İstisna' hasılatı		—		500.000

Gelir tablosu:

	1. yıl	2. yıl
İstisna' hasılatı	—	500.000
İstisna' hasılatının maliyeti	—	400.000
İstisna' kârı	—	100.000

Bilanço sunumu:

Paragraf No.	Varlık	1. yılın sonu	2. yılın sonu*
3	Devam eden İstisna'	300.000	
3	Eksi: İstisna' hakedişleri	(280.000)	
		20.000	—
	İstisna' alacakları	50.000	—

Örnek (2): Paralel İstisna'nın Var Olduğu Durumda: (Kârlı sözleşme)

Temel veriler:

	İstisna' sözleşmesi	Paralel İstisna'
Sözleşme bedeli (2 yıllık sözleşme)	500.000	400.000

Paragraf No.	Varlıklar	1. yıl	2. yıl	1. yıl	2. yıl
1	Alt yüklenicinin (sâni') (x-şirketi) yaptığı hakediş ödemeleri			300.000	100,000
2	Katılım bankasının alıcıya (müstasni') (y-şirketi) yaptığı hakediş ödemeleri	280.000	220.000		
3	X- şirketine ödemeler			290.000	110.000
4	Y-şirketinden tahsilatlar	230.000	270.000		

Katılım bankasının Paralel İstisna'da hem Satıcı (Sâni') hem Alıcı (Müstasni') Sıfatıyla Kullanacağı Muhasebe Uygulamaları

Paragraf No.		Yıl 1		Yıl 2	
		Borç	Alacak	Borç	Alacak
5	1. İstisna' maliyetleri	300.000		100.000	
	İstisna' borçları (x-şirketi).		300.000		100.000
6	2. İstisna' alacakları (y-şirketi).	280.000		220.000	
	İstisna' hakedişleri		280.000		220.000
	3. İstisna' borçları(x-şirketi).	290.000		110.000	
	Nakit		290.000		110.000
4	Nakit	230,000		270.000	
	İstisna' alacakları (y-şirketi)		230.000		270.000

Dönem sonu:

Paralel İstisna'da yalnızca tamamlanma yüzdesi yöntemi uygulanır. (paragraf 16)

Tablo 1

Paragraf No.		1. yıl		2. yıl	
		Borç	Alacak	Borç	Alacak
17	İstisna' hasılatının maliyeti	300.000		100.000	
	İstisna' maliyetleri	75.000		25.000	

Finansal Muhasebe Standardı No. (10):
İstisna' ve Paralel İstisna'

İstisna' hasılatı	375.000	125.000
-------------------	---------	---------

Gelir tablosu:

	1. yıl	2. yıl
İstisna' hasılatı	375.000	125.000
İstisna' hasılatının maliyeti	<u>300.000</u>	<u>100.000</u>
İstisna' kârı	75.000	25.000

Bilanço sunumu:

Paragraf No.	1. yılın sonu	2. yılın sonu
3 Varlıklar		
İstisna' maliyetleri	375.000	
3 Eksi: İstisna' hakedişleri	(280.000)	
	95.000	
İstisna' alacakları	50.000	—
Yükümlülükler		
40 İstisna' borçları	10.000	—

Örnek (3): Sözleşmedeki Beklenen Zararlar

3 yıllık ve 8 milyon PB'lik bir sözleşme varsayalım. 1997 yılındaki sözleşmenin ikinci yılındaki katlanılan sözleşme maliyetleri 5,7 milyon PB. 1997 yılı sonunda, sözleşmenin tamamlanması için kalan sözleşme maliyeti 2,5 milyon PB.

- 1997 yılı sonunda beklenen zarar= 8,000,000- (5,700,000+2,500,000) = 200,000 PB.
- 1997 yılı sonunda devam eden İstisna' değerlemesi = 8,000,000- 2,500,000 = 5,500,000 PB (paragraf 19).

a) Tamamlanma yüzdesi yöntemi kullanıldığında 1996 yılında finansal tablolara alınan brüt kârın 600,000 PB olduğu varsayılırsa. 1997 yılı boyunca devam eden İstisna' bakiyesi ve değerlendirme kaybı:

1997 yılı boyunca katlanılan inşaat maliyetleri	5,700,000 PB
1996 yılında finansal tablolara alınana brüt kâr	600,000 PB
Devam eden İstisna' bakiyesi (1997 yılı sonundaki değerlemeden hemen önce)	6,300,000 PB
Gereken değerlendirme (paragraf 19)	5,500,000 PB
1997 sonunda muhasebeleştirilen zararlar (paragraf 20)	800,000 PB ⁽⁴⁾
<hr/>	
1997 sonunda düzeltme kaydı	
İstisna' sözleşmelerindeki zararlar	800.000
Devam eden İstisna'	800.000

b) Tamamlanmış sözleşme yöntemi kullanılırsa:

Bu yöntemde sözleşme tamamlanana kadar hiçbir kâr finansal tablolara alınmaz (Paragraf 10). 1997 yılında yılsonu düzeltmelerinden hemen önce İstisna' maliyetleri hesabının bakiyesi 5,700,000 PB olacaktır ve bu hesabın değerlendirilmesi 5,500,000 PB'ı geçmemelidir (Paragraf 19).

Sözleşmedeki beklenen zararın muhasebeleştirilmesi için 1997 yılı sonunda düzeltme kaydı (Paragraf 20):

İstisna' sözleşmelerindeki zararlar	200.000
Devam eden İstisna'	200.000

(Aynı yöntem paralel İstisna'da zarar için de uygulanır, istisnai tek durum, İstisna' maliyetleri hesabını devam eden İstisna' hesabıyla değiştirilip tamamlanma yüzdesi yöntemi uygulanmasıdır)

Ek (B)

Standardın Hazırlanma Sürecinin Kısa Tarihçesi

Öncelik verilecek standartlarla ilgili katılım bankalarının görüşlerini almak için 24 Ekim 1995 (30 Cemaziyelevvel 1416) tarihinde bir mektup gönderilmiştir. Katılım bankalarından gelen yanıtları değerlendirdikten sonra Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu 3-5 Şubat 1996 (14-16 Ramazan 1416) tarihinde Cidde, Suudi Arabistan'da düzenlediği 10. toplantısında İstisna' ve Paralel İstisna'ya ilişkin standardın hazırlanmasına öncelik verilmesini kararlaştırmıştır.

10 Mart 1997 (1 Zilkade 1417) tarihinde standardın hukuki ve muhasebe yönleri üzerinde ön çalışmaları yapmak amacıyla iki danışman görevlendirilmiştir. Bu çalışmalar 12 Haziran 1997 (7 Safer 1418) tarihinde Bahreyn'de düzenlenen Muhasebe Standartları Komitesi'nin 11. toplantısında görüşülmüştür. Revize edilmiş hukuki ve muhasebe çalışmaları ile standardın nihai taslağı, Komite'nin 14-15 Eylül 1997 (13-14 Cemaziyülevvel 1418) tarihinde Bahreyn'de düzenlediği 12. toplantısında görüşülmüştür. Komite, 3-14 Ekim 1997 (12-13 Cemaziyelahir 1418,) tarihinde Doha'da düzenlediği 13. Toplantısında, standardın revize edilmiş nihai taslağını değerlendirip görüşmüştür; gerçekleştirilen tartışmalar ve üyeler tarafından yapılan yorumlar ışığında gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır.

Nihai taslak Danışma Kurulu'nun 13-15 Kasım 1997 (13-15 Recep 1418) tarihlerinde Bahreyn'de düzenlediği 8. Toplantısında sunulmuştur ve gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır.

Değişiklik yapılmış nihai taslak 10-11 Ocak 1998 (11-12 Ramazan 1418) tarihinde Cidde, Suudi Arabistan'da düzenlenen Standartlar Kurulu'nun 14. toplantısında tartışılmıştır. Standartlar Kurulu, nihai taslakta daha fazla değişiklik yapmış ve bir dinleme oturumunda tartışmak üzere uzmanlara ve ilgili taraflara nihai taslak hakkındaki yorumlarını almak için dağıtılmasına karar vermiştir.

Biri 15 Nisan 1998 (18 Zilhicce 1418) tarihinde Pakistan'da; diğeri de 19 Nisan 1998 (22 Zilhicce 1418) tarihinde Bahreyn'de olmak üzere iki dinleme oturumu düzenlenmiştir. Dinleme oturumlarına merkez bankalarından, Katılım bankalarından, muhasebe kuruluşlarından, faizsiz finans uzmanlarından, akademisyenlerden ve bu alana ilgi duyan diğer kişilerden oluşan 230'ten fazla katılımcı dâhil olmuştur. Muhasebe Standartları Komitesi üyeleri, dinleme oturumlarında görüşlere ve bu oturumda ifade edilen sözlü yorumlara cevap vermiştir.

Muhasebe Standartları Komitesi, nihai taslakla ilgili yapılmış yorumları tartışmak için 19 Nisan 1998 (22 Zilhicce 1418) bir toplantı yapmıştır. Komite, iki dinleme oturumunda gerçekleşen tartışmalar ışığında gerekli gördüğü değişiklikleri yapmıştır.

Finansal Muhasebe Standardı No. (10):
İstisna' ve Paralel İstisna'

Revize edilen nihai taslak, bazı değişiklikler yapıldıktan sonra Danışma Komitesi tarafından 14-15 Mayıs 1998 (18-19 Muharrem 1419) tarihlerinde düzenlenen 8. toplantıda gözden geçirilip onaylanmıştır.

Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu, önerilen standardı 21-22 Haziran 1998 (27-28 Safer 1419) tarihlerinde düzenlenen 15. toplantısında kabul etmiştir.

Ek (C)

İstisna' ve Paralel İstisna'ya İlişkin Fıkıh Kuralları

1 İstisna'nın Özellikleri

Fakihlerin çoğuna göre İstisna', Selem sözleşmesinin genellikle imalat alanında kullanılan özel bir türüdür. Bu nedenle, bu bakış açısıyla İstisna', Selem sözleşmesini düzenleyen hüküm ve kuralların aynısına tabidir.²

İstisna'nın ayrı ve bağımsız bir sözleşme olarak ortaya çıkması, *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'de sunulduğu şekilde Hanefi mezhebinin hukuki mühendisliğinin ve İslam Fıkıh Akademisi'nin kararlarının sonucu olduğu unutulmamalıdır.³ Bu nedenle, bu çalışma Hanefi fıkıhı ve bu fıkıh içindeki takip eden gelişmeler ile diğer fakihlerin geliştirdiği İstisna' sözleşmesine ilişkin hükümlere dayanmaktadır.

2 Tanım

Müstasni' (alıcı) ve sâni' (satıcı) arasında bir satış sözleşmesi olup, sâni' (müstasni' tarafından verilen bir siparişe dayanarak) belirtilen özelliklere göre mesnu'⁴ üreterek veya başka türlü edinerek bunu müstasni'ye önceden anlaşılan bir bedelden ve ödeme yönteminden satmayı taahhüt eder. Ödeme işlem tarihinde, taksitler halinde veya ileri bir vadede gerçekleştirilebilir.⁵ İstisna' sözleşmesinin bir koşulu olarak sâni' hammadde ya da işçiliği sağlamak zorundadır.

3 İstisna'nın Meşruiyeti

3/1 Hanefilere göre İstisna', *Kıyas'a* (analojik çıkarım) ilişkin genel faizsiz finans kurallarına aykırı olduğu için yasaklanmış olmalıydı. Hanefiler bu görüşünü, bir satış sözleşmesinin konusunun var olması ve satıcının elinde olmasına dayandırmaktadır. Ancak bu durum İstisna'da mevcut değildir. Durum böyle olmasına rağmen Hanefiler aşağıdaki sebeplerle *İstihsan* (hukuki izin) esasına göre İstisna' sözleşmesini onaylamaktadır:

- İnsanlar herhangi bir kınama olmadan İstisna'yı yaygın ve devamlı bir şekilde, *İcma* (Fikir birliği) oluşturacak kadar kullanmışlardır.

2 Al-Dardir, "*Hashiyat Al-Sawi*" ile birlikte yayımlanan "*Al-Sharh Al-Saghir Ala Aqrab Al-Masalik Ila Mazhab Al-Imam Malik*", [3: 287-289], Dar Alma'arif: Cairo 1932 A.D.; Ibn Qudamah, "*Al-Mughni*", [3: 313], Modern Riyad Library, Saudi Arabia, 1981(1401), Al-Darir, Al-Siddiq M.A., "*Al-Gharar Wa Atharaho Fi Al-Uqud*", 2nd edition, Jeddah: Salih Kamil Series of Doctorate Theses on Islamic Economics, 1995.; Al-Zuhayli, Wahbah, "*Al-Fiqh Al-Islami Wa Adillatuh*" Dar Al-Fikr, Beirut 1409, [4: 631-35].

3 "*Majallat Al-Ahkam Al-Adliyyah*", İstisna' Contract; Islamic Fiqh Academy, Session No. (7), Resolution No. (67/3/7) düzenlenme tarihi 9-14 Mayıs 1992 (7-12 Zilkade 1412).

4 Sözleşme konusu emtia, hizmet ya da her ikisi birden olabilir.

5 Abdullah, Ahmad Ali, The Juristic Rules of the contract of İstisna' and Parallel İstisna', Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions, 1996(1418), (pp. 2-8).

- b) Faizsiz finans hükümlerine göre *İcma'*ya dayanarak *Kıyas'*tan ayrılmak mümkündür.
- c) İstisna'nın geçerli olması için ihtiyaca dayanması gerekir. İnsanlar sıklıkla piyasada mevcut olmayan emtialara ihtiyaç duyarlar; o yüzden de bu malların kendileri için imal edilmesi amacıyla sözleşmeler yapma eğilimindedirler.⁶
- 3/2 İstisna', faizsiz finans hükümlerindeki herhangi bir metne ya da kurala aykırı düşmediği sürece, sözleşmenin geçerliliği genel kuralı uyarınca uygundur.
- 3/3 Bazı çağdaş Fakihler, İstisna'nın *Kıyas* esasına ve faizsiz finansın genel kurallarına göre geçerli olduğunu, sözleşmenin yapıldığı tarihte sözleşme konusunun var olmamasının, gelecekte teslimat anında var olmasıyla telafi edildiği görüşündedir. Bu düzenleme, sözleşmenin konusunun teslimini Garar'dan (belirsizlik) arındırır.

4 İstisna' Geçerliliğinin Şartları⁽¹¹⁾

İstisna'nın geçerli olabilmesi için aşağıdaki kuralların yerine getirilmesi gerekmektedir:

4/1 Mesnu'

4/1/1 Mesnu' bilinmelidir ve aşağıdakilere yönelik bilgi eksikliği giderilecek şekilde açıkça belirtilmelidir:

- a) Cinsi, ör., araba, uçak veya ev, vb.;
- b) Türü, ör., Toyota araba, Boeing uçak, az gelirli kişilere yönelik bir ev, vb.;
- c) Kalitesi, ör. Şartnamede özellikleri açıkça belirtilmiş şekliyle; ve
- d) Miktarı.

4/1/2 Hanefiler, üzerinde sözleşme yapılan emtianın, insanların İstisna' kullanarak ticaret yapmaya alışık olduğu türden olması gerektiğini şart koşar. İstisna'nın meşruiyeti, Hanefilere göre, insanların adap erkânına dayalı olduğundan bu önemlidir.

Ancak, İstisna'nın meşruiyeti aynı zamanda *Kıyas'a*, faizsiz finansın genel kurallarına, gayrimeşru görülmeyen her şeyin caizliğine ve *Maslahat'a* (kamu yararı veya ihtiyacı düşünmek) dayalı olduğundan, insanlar tarafından sıklıkla uygulanıp uygulanmadığına bakılmaksızın, ihtiyaç olduğunda kullanılabilir caiz bir sözleşme olarak kabul edilir.

4/1/3 Mesnu'nun teslimi için tarihi kesinleştirmek

Hanefî mezhebinde mesnu'nun teslimi için tarihin kesinleştirilmesine ilişkin üç görüş bulunmaktadır.

- a) İmam Ebu Hanife, mesnu'nun teslimi için gelecekte bir tarih belirlenmesini engellemiştir. Eğer tarih belirlenirse, o halde sözleşme *Selem'e* dönüşür; çünkü bu *Selem* gibi bağlayıcı⁷

6 Al-Sarakhsi, "*Al-Mabsut*", [12: 138-139], Dar Al-Ma'rifah, Beirut.

7 Al-Darir, M.S.A., op. cit., (P. 466).

⁸sözleşmelerin bir özelliğidir; İstisna' ise seçeneklere açıktır.

- b) Ebu Hanife'nin ashabından Ebu Yusuf ve Muhammed bin El-Hasan El-Şeybani, insanların İstisna'yı bu şekilde uygulamaya alışkın olduklarına dayandırarak gelecekte bir teslimat tarihi kesinleştirmeyi kabul etmişlerdi.
- c) Bununla birlikte Ebu Hanife ve iki ashabı, İstisna' sözleşmesinde bir teslim tarihi belirlendiyse ve bu genel uygulamaya uygun bir davranış değilse, İstisna' sözleşmesinin bir Selem sözleşmesine dönüşeceği konusunda mutabık kalmışlardır.

Bu standart, Ebu Hanife'nin gelecekte bir teslim tarihi belirlenmesine izin veren iki ashabının görüşünü esas almaktadır. Bu nedenle, gelecekte bir teslim tarihi belirlemek bir gerekliliktir. Bu durum, hem İstisna'nın bağlayıcı bir sözleşme olduğunu öngören "*Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*" Komitesi'nin kararı, hem de İslam Fıkıh Akademisi'nin hükümleriyle uyumluluk gösterir. Bu husus, aşağıdakilere dayalıdır:

- a) Mesnu', ya imal edilecek ya da piyasadan edinilecek bir üründür. O yüzden Garar'ı (belirsizliği) ortadan kaldırmak için gelecekte bir teslim tarihi belirlemek bir gereklilik haline gelir.
- b) Gelecekteki teslim tarihi bir yandan sözleşmenin iki tarafı arasındaki mutabakata, öte yandan da sâni'nin mesnu'yu imal etmesi ve/veya sözleşmeye göre diğer taraflardan edinmesi için ihtiyaç duyduğu zamana bağlıdır.
- c) İstisna' sözleşmesinde gelecekte bir teslim tarihi belirlenmesi; bunun insanlar tarafından yaygın bir uygulama olup olmadığına bakılmaksızın, ihtiyaç ve gereklilik ortaya çıkarsa izin verilen bir durumdur.

4/2 Bedel

Bedel aşağıdaki kurallara tabi olmalıdır:

- a) Cehaleti (bilgi eksikliği) giderecek ölçüde bilinmelidir.
- b) Emtia fiyatları ve işgücü maliyetlerindeki normal artışlar sebebiyle artırılmaz veya azaltılamaz.

Bedel, mesnu'da değişiklik yapılması veya öngörülemeyen olaylar meydana gelmesi durumunda, sözleşmenin taraflarının karşılıklı mutabakatı ile değiştirilebilir.

8 Al-Kasani, "*Bada'ı As-Sana'i Fi Tartib As-Shara'i*", Cairo, [5: 2-3].

5 İstisna'nın Bağlayıcı Niteliği

5/1 Hanefî âlimlerin çoğuna göre İstisna' geçerli ama bağlayıcı olmayan bir sözleşmedir. Bu nedenle:

5/1/1 Ortakların her biri, sözleşmeyi icrasından önce iptal etme seçeneğine sahiptir. Sâni'nin malları imal etmeye başlamama hakkı varken, müstasni'nin de mesnu'yu satın almaktan vazgeçme hakkı vardır.

5/1/2 Sâni' mesnu'yu imal ettiyse bile, müstasni'ye teslim etme yükümlülüğü yoktur. Aksine, mesnu'yu uygun gördüğü şekilde kullanma tasarrufu vardır. Çünkü sözleşme imal edilen ürünlere değil, belli özelliklere sahip mesnu'ya istinaden yapılır. Müstasni'nin de mesnu'yu kabul edip etmeme seçeneği vardır.

5/1/3 Sâni' mesnu'yu şartnamelere göre ürettiyse ve sözleşmeye dayalı yükümlülüklerini yerine getirmek için müstasni'ye teslim etmeye karar verdiyse, bu duruma ilişkin Hanefilerin üç farklı görüşü vardır. Bunlar:

- a) Baskın gelen görüş, sâni' mesnu'yu teslim etmeyi seçerek, teslim etmeme hakkından feragat ettiği için sözleşmenin bağlayıcı hale geleceğidir. Ancak alıcının alıp almama seçeneği hala geçerli olacaktır. Bu görüş üç İmam'a aittir: Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed.
- b) Ebu Hanife'nin bu aşamada bile sâni'nin müstasni' ile eşit ölçüde hakkını koruduğunu söylediği belirtilir.
- c) Ebu Yusuf'un bu durumda sözleşmenin iki taraf açısından da bağlayıcı olacağına dair ikinci bir görüşü olduğu belirtilir.⁹

5/2 Hanefî mezhebindekilerin çoğu İstisna' sözleşmesinin, oluşturulduğu andan itibaren bağlayıcı olduğu görüşündedir. Belli fakihler de bu görüşü desteklemektedir.¹⁰

5/3 “*Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*”nin (392) sayılı hükmü şu şekildedir:

İstisna' sözleşmesi oluşturulduktan sonra bağlayıcı hale gelir ve tarafların hiçbirinin bunu iptal etme hakkı bulunmaz. Ancak, eğer mesnu' belirtilen şartnamelere uymazsa, müstasni'nin sözleşmeyi iptal etme seçeneği bulunacaktır. Söz konusu metnin tefsircisine göre ise; İstisna' bir satış sözleşmesidir, öylesine bir söz değildir. Oluşturulduktan sonra, Ebu Yusuf'un görüşüne göre, taraflardan hiçbiri, diğerinin rızasını almadan çekilme hakkına sahip değildir (bkz. Madde 375). O yüzden sâni', mesnu'yu teslim etmelidir.¹¹

9 Al-Sarakhsi, op. cit., [12: 139]; Al-Kasani, op. cit., [5: 3-4]; Al-Babarti, “*Al-Inayah 'Ala Al-Hidayah*”, in “*Fath Al-Qadir*”, [7: 116].

10 Al-Tumurtashi, “*Tanwir Al-Absar*”, with “*Hashiyat Radd Al-Muhtar*”, [5: 223-224] 1386 Hicri.; Al-Mihbat Al-Bourhati, Manuscript of Al-Awqaf Library, [2: 575-576] in Al-Qaradaghi, A.M., İstisna' Contract, 1997 Miladi.

11 Al-Kasani, op. cit. [3: 3].

5/4 Yukarıda belirtilenler ışığında, İslam hukukuna dayalı bütün medeni kanun mevzuatı, İstisna'yı "*Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*"nin hükmü ışığında bağlayıcı bir sözleşme olarak kabul etmektedir. Bunlar Ürdün, Yemen, Sudan medeni işlemler kanunları ile Arap Devletleri Ligi tarafından önerilen Birleşik Arap Kanunu'dur.

5/5 İslam Fıkıh Akademisi'nin bir diğer kararına göre: "İstisna' sözleşmesi, belli şartların yerine getirilmesi durumunda tarafları bağlayıcıdır."

Bu görüşler birbirini desteklemekte, Hanefî mezhebinin İstisna' sözleşmesi oluşturulduktan sonra bağlayıcı olduğuna ilişkin görüşünü de tasdik etmektedir. "*Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*", modern medeni İslam mevzuatları ve İslam Fıkıh Akademisi işte bu bağlamda görüşlerini şekillendirmiştir; bu görüşler de faizsiz finans kural ve ilkelerine uygundur.

6 İstisna'nın Hukuki Sonuçları

Hanefî âlimlerinin çoğuna göre, İstisna'nın hukuki sonuçları; (I) Yasal mülkiyetin müstasni' ve sâni' arasında karşılıklı olarak devredilmesi ve (II) Sâni'nin sözleşmede mutabık kalınan tutara hak kazanmasının sağlanmasıdır. Bunun sebebi İstisna'nın bağlayıcı bir sözleşme olmasıdır.¹² Bu görüş en yeni medeni İslam mevzuatları ve modern işlemler tarafından benimsenen görüştür; buna göre hem yasal mülkiyetin devri otomatik ve koşulsuzdur; hem de sâni'nin sözleşme oluşturulduktan sonra üzerinde mutabık kalınan tutarı alma hakkı vardır.¹³

7 Teminat

7/1 Müstasni'nin aşağıdakiler için sâni'den teminat alma hakkı vardır:

- Ödediği tutarın toplamı.
- Mesnu'nun zamanında ve şartnamelere uygun şekilde teslimi.

7/2 Sâni'de bedelin vadesinde ödenmesine ilişkin teminat isteme hakkına sahiptir.¹⁴

8 Cezai Şart

Müstasni', sâni'nin yükümlülüklerini yerine getirmemesine karşın sözleşmeye cezai şart ekleyebilir.¹⁵

9 Şartnamelere Uyulmamasıyla İlgili Seçenekler

Mesnu'nun şartnamelere uygun olmaması durumunda, müstasni' aşağıdaki seçeneklere sahip olacaktır.

- Mesnu'yu reddetmek veya
- Tazminat talep etmeden kabul etmek.

12 Al-Kasani, op. cit. [3: 3].

13 Abdullah, A.A., op. cit., (P. 59).

14 Abdullah, A.A., op. cit., (P. 59).

15 Islamic Fiqh Academy, 7th Session, Resolution No. (67/3/7), held on 7/12 Dhul- Qa'dah, 1412 Hicri., 9-14 May, 1992 Miladi.

10 İstisna' sözleşmesinin sonlandırılması

İstisna' sözleşmesi aşağıdaki koşullar altında sonlandırılabilir:

- İki tarafın da yükümlülüklerini normal şekilde yerine getirmesi.
- İki tarafın karşılıklı rızası.
- Sözleşmenin yasal olarak feshi. Bu durum, sözleşmenin icrasını veya tamamlanmasını engelleyen bir sebep oluşması durumunda ortaya çıkar ve taraflardan her biri, sözleşmenin yasal feshi için dava açabilir.¹⁶

11 Paralel İstisna'

Müstasni'nin (nihai satın alan) sözleşmeye mesnu'nun sâni' (satıcı) tarafından üretilmesi şartını koymadıysa, sâni'bu sözleşmeden kaynaklı yükümlülüklerini yerine getirmek için ikinci bir İstisna' sözleşmesi yapabilir. Bu yeni sözleşme, paralel İstisna' olarak adlandırılır ve özünde sâni'nin ilk sözleşmedeki yükümlülüklerinin yerine getirildiği bir alt sözleşmedir. Bununla beraber:

- Katılım bankası, paralel bir sözleşme yokmuş gibi, sadece birinci sözleşmedeki sâni' sıfatıyla yükümlülüklerini yerine getirmekten sorumlu olacaktır. O yüzden, birinci sözleşmedeki sâni', paralel sözleşmeden doğan her tür temerrüt, ihmal veya ihlalden sorumlu olmaya devam edecektir.
- Paralel İstisna'daki sâni', yükümlülüklerini yerine getirme şekli açısından müstasni'ye (katılım bankası) hesap verir konumda olacaktır. Birinci sözleşmedeki müstasni' ile doğrudan hiçbir yasal ilişkisi olmayacaktır. İkinci İstisna' paralel bir sözleşmedir ancak birinci sözleşmeye bağlı bir işlem değildir. Yasal açıdan, öngördükleri hak ve yükümlülükleri nezdinde bunlar farklı sözleşmelerdir.
- Katılım bankası, sâni'sıfatıyla, müstasni'ye alt yüklenicinin herhangi bir kötü muamelesinden ve bunlardan doğan teminatlardan ötürü sorumludur. İşte bu sorumluluk paralel İstisna'nın geçerliliğini kanıtlar ve varsa katılım bankasının kâr almasını da gerekçelendirir.¹⁷

16 Bkz. Recent Civil Islamic Legislations; Abdullah, A.A., op. cit, (pp. 61-62).

17 Abdullah, A.A., op. cit., (pp. 62-66).

Selem ve İstisna' Arasındaki Benzerlikler ve Farklar

Konu	Selem	İstisna'	Kurallar ve Yorumlar
1. Sözleşmenin konusu	Müsellem Fih	Mesnu'	Şartnameleri bilinen, ertelenmiş mallar
2. Bedel	Sözleşme yapılması esnasında ödenmiş	Şunlara izin verilir: Sözleşme yapılması esnasında ödenmesi; Ertelenmesi; veya Taksitle ödenmesi.	Ödeme şekli (peşin, ertelenmiş veya taksitle), Selem ve İstisna' arasındaki temel farkı oluşturur.
3. Sözleşmenin niteliği	Bağlayıcı	Bağlayıcı	Selem, özü itibariyle taraflar üzerinde bağlayıcıdır. Ancak İstisna' bazı Fakihlerin <i>Maslahat</i> esasına dayalı görüşlerine ve herhangi bir faizsiz finans hükmüne karşı gelmemesi şartıyla bağlayıcı kabul edilir.
4. Paralel sözleşme	Paralel Selem	Paralel İstisna'	Hem paralel Selem hem de paralel İstisna' aşağıdaki koşullar yerine getirilirse geçerlidir: -İki sözleşme yasal olarak ayrıldıysa; -Her bir sözleşmede sözleşmenin tarafları arasındaki yasal ilişkiler ayrıldıysa; - Her bir sözleşmedeki hak ve mükellefiyetler ayrıldıysa

Ek (D)

Standardın Nedenleri

AAOIFI'nin 24 Ekim 1995 (30 Cemaziyevvel 1416) tarihli mektubuna istinaden, katılım bankaları, diğer bazı standartlarla birlikte İstisna' ve Paralel İstisna' hakkında bir standart hazırlanmasına öncelik vermiştir. Bu husus, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nun 19-20 Eylül 1995 (24-25 Rebiülahir 1416) tarihlerinde Bahreyn'de düzenlediği 9. toplantısında tasdik edilmiştir.

İstisna' ve paralel İstisna', katılım bankaları tarafından kullanılan önemli finansman yöntemlerindedir. Katılım bankalarının İstisna' ve paralel İstisna'ya ilişkin muhasebe uygulamaları, çeşitli hususlara uygulanması açısından çok sayıda alternatif bulunması sebebiyle pek çok problemi de beraberinde getirmektedir. Muhasebe yöntemlerinde önemli farklara yol açabilecek hususlar arasında aşağıdakiler bulunmaktadır:

- İstisna' ve paralel İstisna' sözleşmelerinin maliyetlerinin ölçümü ve finansal tablolara alınması.
- İstisna' ve paralel İstisna' sözleşmelerinin hasılat ve kârlarının ölçümü ve finansal tablolara alınması.
- Özellikle sözleşme zararlarının meydana gelmesi beklendiğinde, finansal dönem sonunda İstisna' varlıklarının değerlendirilmesi.
- Sözleşmeye ilişkin bakım ve garanti maliyetlerinin ölçümü ve bunlara ilişkin muhasebe uygulamaları.
- İstisna' ve paralel İstisna' işlemlerine ilişkin katılım bankasının finansal tablolarındaki muhasebe bilgi ve politikalarının kapsamı ve yöntemi.

Söz konusu hususlara ilişkin muhasebe uygulamalarındaki ve katılım bankasının finansal tablolarında açıklanmalarındaki farklılıkların, katılım bankalarının finansal tablolarında sunulan muhasebe bilgilerinin karşılaştırılabilirliği üzerinde olumsuz etkisi olması beklenmektedir. Bu nedenle, İstisna' ve paralel İstisna' işlemlerine ilişkin muhasebe uygulamalarının, mülga Finansal Muhasebe Kararı 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşları için Finansal Muhasebe Amaçları (Amaçlar Kararı) ve mülga Finansal Muhasebe Kararı 2: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşları için Finansal Muhasebe Kavramları (Kavramlar Kararı) ile tutarlı bir temelde standartlaştırılması, katılım bankalarının finansal raporlarının kullanıcılarına faydalı bilgiler sağlamak ve bu bilgilerin karşılaştırılabilirliğini temin etmek açısından gereklidir.

Ek (E)

Sonuçların Dayanağı

Bu ek, İstisna' ve paralel İstisna'nın muhasebeleştirilme uygulamasını seçerken ve seçilen yöntemin gerekçesini belirlerken göz önünde bulundurulmuş alternatifleri göstermektedir.

Muhasebe Standartları Komitesi, İstisna' ve paralel İstisna' için benimsenecek muhasebe uygulamalarına ilişkin, ön çalışmada¹⁸ sunulan seçenekler de dâhil olmak üzere bir dizi alternatifini değerlendirmiştir. Muhasebe Standartları Komitesi; Finansal Muhasebe Kararı 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşları için Finansal Muhasebe Amaçları (Amaçlar Kararı) ve mülga Finansal Muhasebe Kararı 2: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşları için Finansal Muhasebe Kavramları'nın (Kavramlar Kararı) hükümlerine uygun olduğu görülen seçeneklerin kabul edilmesini tavsiye etmiştir.

İstisna' Kârının Finansal Tablolara Alınması

İstisna' kârının finansal tablolara alınması için iki alternatif yöntem önerilmiştir:

- Tamamlanma yüzdesi yöntemi.** Bu yöntemde İstisna' kârının bir finansal dönem boyunca tamamlanmış olan iş ile orantılı kısmı, gerçekleştirilmiş kâr olarak dönem sonunda finansal tablolara alınır. Yani İstisna' kârı sözleşmenin icra edildiği dönemlere dağıtılarak, her dönemde tamamlanan işe orantılı şekilde pay edilir. Bu yöntemin uygulanması için elzem koşullardan biri, sözleşmenin tamamlanması için gereken tahmini maliyetlerin makul bir kesinlikle hesaplanabilmesidir.
- Tamamlanmış sözleşme yöntemi.** Bu yöntemde, İstisna' sözleşmesinin bütün sözleşme maliyetleri ve hasılatı, sözleşmenin tamamen ifa edildiği finansal dönemin sonunda finansal tablolara alınır. İlk alternatif, yani tamamlanma yüzdesi yöntemi, sözleşme maliyetlerinin makul doğrulukla tahmin edilebilmesi koşuluyla İstisna' ve paralel İstisna' kârının finansal tablolara alınması için seçilmiştir. Ancak sözleşme maliyetleri makul kesinlikle tahmin edilemiyorsa, tamamlanmış sözleşme yöntemi kullanılmalıdır. Tamamlanma yüzdesi yöntemi, İstisna' hasılat ve harcamalarını daha iyi eşleştirdiği için tercih edilir. Dahası, sâni'nin sözleşmenin icrasının devam ettiği bütün zaman zarfındaki kazanım faaliyetlerini daha doğru bir şekilde yansıtır; böylelikle finansal tabloların kullanıcılarına ihtiyaca daha uygun bilgi sunar.

Ayrıca, tamamlanma yüzdesi yöntemi katılım bankasıyla sözleşmeye dayalı ilişkileri devam ettiği sürece, yatırım hesabı sahiplerinin İstisna' kârına katılmalarını sağlar. Buna rağmen, sözleşme tamamlanana kadar hasılat ve kârın finansal tablolara alınmasının ertelenmesi (tamamlanmış sözleşme yönteminin kullanımı), yatırım hesabı sahipleri sözleşme tamamlanmadan fonlarını çekerlerse, onların İstisna' kârından pay almalarını engeller. Bu

¹⁸ Abul-Izz, Muhammad Al-Said, "A Study of the Accounting Aspects of İstisna' and Parallel İstisna'", Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions, 1418 Hicri.-1997 Miladi.

yüzden ikinci alternatif (tamamlanmış sözleşme yöntemi) yalnızca ilk alternatifin (tamamlanma yüzdesi yöntemi) kullanılmadığı olağan dışı durumlarda geçerli olmalıdır.

Finansal Dönem Sonunda İstisna' Varlıklarının Değerlemesi

Sâni'nin (katılım bankası) finansal dönem sonundaki finansal tablolarında İstisna' varlıklarını ölçmek için, iki değerlendirme esası göz önünde bulundurulmuştur.

- a) İstisna' varlıklarının tarihi maliyeti, İstisna' sözleşmesindeki devam eden İstisna' hesabının defter değeri, ya da paralel İstisna' olması durumunda İstisna' maliyetleri hesabının defter değeriyle gösterilir.
- b) Nakit benzeri değeri geçmemesi halinde (a) bendinde tanımlandığı haliyle tarihi maliyet.

(b) bendindeki seçenek, finansal dönem sonunda sözleşmenin ifa edilmesinden kaynaklı herhangi bir beklenen zararın, zamanında finansal tablolara alınmasını sağladığı için seçilmiştir. Bu nedenle beklenen zararların kaydedilmediği durumun aksine, böyle bir uygulamada İstisna' varlıkları şişirilmeyecektir. Yani seçilen bu alternatif, finansal tabloların kullanıcılarına ihtiyaca daha uygun bilgiler sunar.

Mesnu'nun Bakım ve Ürün Garanti Maliyetleri

Mesnu'nun bakım ve garanti maliyetlerinin muhasebeleştirilmesi için aşağıdaki iki alternatif göz önünde bulundurulmuştur:

- a) Tahakkuk esası: Bu esasta, her dönemde meydana gelmesi beklenen bakım ve garanti maliyetleri, aynı dönemde finansal tablolara alınan İstisna' hasılatlarıyla eşleştirilir. Fiili bakım ve garanti harcamaları katlanıldıkları zaman bakım ve garanti karşılık hesabına yansıtılır.
- b) Nakit esası: Bu esasta ise fiili bakım ve garanti maliyetleri, meydana geldikleri finansal dönemin gelirinden düşülerek yansıtılır.

İstisna' sözleşmeleri için İstisna' hasılat ve giderlerini daha iyi eşleştirdiği için tahakkuk esası (birinci alternatif) seçilmiştir. Nakit esası (ikinci alternatif) ise, önemlilik kavramına dayanarak paralel İstisna' için seçilmiştir. Çünkü bir paralel İstisna'da, bu maliyetler sâni' (yani alt yüklenici) tarafından üstlenilir.

Ek (F)

Tanımlar

İstisna'

Müstasni' (alıcı) ve sâni' (satıcı) arasında bir satış sözleşmesi olup, sâni' (müstasni' tarafından verilen bir siparişe dayanarak) belirtilen özelliklere göre mesnu' üreterek veya başka türlü edinerek bunu müstasni'ye önceden anlaşılan bir bedelden ve ödeme yönteminden satmayı taahhüt eder. Ödeme işlem tarihinde, taksitler halinde veya ileri bir vadede gerçekleştirilebilir. İstisna' sözleşmesinin bir koşulu olarak sâni' hammadde ya da işçiliği sağlamak zorundadır.

Paralel İstisna'

Müstasni'nin (satın alan) sözleşmeye mesnu'nun sâni' (satıcı) tarafından üretilmesi şartını koymaması durumunda, sâni' bu sözleşmeden kaynaklı yükümlülüklerini yerine getirmek için ikinci bir İstisna' sözleşmesi yapabilir. Söz konusu ikinci sözleşmeye paralel İstisna' denir.

Devam Eden İstisna' Hesabı

İstisna' sözleşmesi maliyetlerinin biriktirildiği varlık hesabıdır. Tamamlanma yüzdesi yöntemi kullanıldığında, İstisna' kârının bir finansal dönem boyunca tamamlanmış olan iş ile orantılı kısmı da bu hesapta borçlandırılır.

İstisna' Maliyetleri Hesabı

Paralel İstisna' varsa kullanılan bir varlık hesabıdır. Alt yüklenici tarafından yapılan hakedişlerin biriktirildiği hesaptır. İstisna' kârının bir finansal dönem boyunca tamamlanmış olan iş ile orantılı kısmı da bu hesapta borçlandırılır.

Tamamlanma Yüzdesi Yöntemi

İstisna' sözleşmelerine ilişkin hasılatı ve kârı iş tamamlandıkça finansal tablolara alan muhasebe yöntemidir.

Tamamlanmış Sözleşme Yöntemi

İstisna' maliyet ve hasılatlarının sadece sözleşmenin tamamlandığı finansal raporlama döneminde finansal tablolara alınmasını öngören bir muhasebe yöntemidir.

Sözleşme Zararları

İstisna hesabında biriken maliyetlerin veya istisna hakediş hesabı alacakların toplamı ile sözleşmenin tamamlanması için katlanılması beklenen ilave maliyetlerin, istisna sözleşmesinde yer alan sabit bedeli aşması durumunda gerçekleşmesi beklenen zararlardır.

Değişiklik Emirleri

Uygulanması sözleşme maliyetlerini etkileyecek olan ve İstisna' sözleşmesinin orijinalinde tanımlanan özelliklere, miktarlara, tasarıma veya diğer unsurlara ilişkin kabul edilmiş değişikliklerdir.

Ek Talepler

Müstasni'den kaynaklanan gecikmeler, tasarım ve özelliklerdeki hatalar veya diğer beklenmeyen maliyetler nedeniyle sâni' tarafından üzerinde mutabık kalınan İstisna' sözleşme bedeline ek olarak talep edilen tutardır. Söz konusu taleplerin sâni' tarafından finansal tablolara alınabilmesi için aşağıdaki kıstasların karşılanması gerekir:

- a) Ek talebe ilişkin yasal dayanağın mevcudiyeti tarafsız ve doğrulanabilir kanıtlarla desteklenmelidir.
- b) Talepler sâni'nin eksikliğinden, hatasından veya ihmalden değil, sözleşme tarihinde öngörülemeyen şartlardan kaynaklanmalıdır.
- c) Ek taleplere ilişkin maliyetler belirlenebilir ve güvenilir olarak tahmin edilebilir olmalıdır.